

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Náhradní mateřství: na hraně nebo za hranou zákona?

V současné době se můžeme na internetových stránkách českých reprodukčních klinik běžně setkat s nabídkou poskytování nejen standardních služeb v oblasti asistované reprodukce, ale také stále rozšiřujícího se fenoménu náhradního či surogátního mateřství.[1] Stejně tak existuje větší množství internetových diskuzí či jiných platforem, na kterých dochází ke sdílení soukromých zkušeností s využitím náhradních matek, tedy žen, jejichž úloha spočívá ve sjednaném početí, odnošení a vzdání se dítěte ve prospěch neplodného páru.[2] Vystává však otázka, zda a za jakých podmínek je využívání náhradních matek v souladu se zákonem.

Předně je nutné vycházet z toho, že české právo institut náhradního mateřství v podstatě nezná. Za jedinou výjimku lze považovat § 804 zákona č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „NOZ“), který stanovuje, že: „Osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství.“

V doktríně se běžně setkáme s názorem, že citované ustanovení představuje ze strany zákonodárce nepřímou aprobaci provádění dané formy umělé reprodukce, neboť vychází z toho, že náhradní matkou bývá často žena, která má k neplodnému páru blízký či dokonce příbuzenský vztah.[3] Jedním z hlavních důvodů bude otázka důvěry, což souvisí zejména s tím, že ani náhradní mateřství nemůže za současného právního stavu samo o sobě prolomit tradičně uplatňovanou římskoprávní zásadu, podle které je matkou dítěte žena, která ho porodila (§ 775 NOZ).[4] Jinak řečeno, není vůbec podstatné, zda se jedná rovněž o genetickou matku dítěte či nikoliv. Rozhodnou právní skutečností nadále zůstává výhradně akt porodu, přičemž až následně lze za určitých podmínek uvažovat o tom, že se obě osoby z neplodného páru stanou jak sociálními, tak právními rodiči dítěte.[5]

Na rozdíl od některých států však nelze hovořit o existenci speciálního soudního řízení, v rámci kterého by na základě smlouvy o náhradním mateřství a prohlášení zúčastněných osob docházelo k bezprostřednímu uznání či určení rodičovství ženy a muže z neplodného páru, tedy k jejich zápisu do matriky jako právních rodičů dítěte.[6] V České republice připadá u ženy z neplodného páru do úvahy pouze využití institutu osvojení, a to za stejných podmínek jako v běžných případech.[7]

Přesto nelze zpochybnit, že náhradní mateřství má svá specifika. S ohledem na neúplnost právní regulace se v podstatě jedná o smluvní vztah svého druhu mezi náhradní matkou a neplodným párem, ať už k jeho uzavření dochází přímo nebo prostřednictvím reprodukční kliniky, která následně celý proces realizuje. To samo o sobě nelze považovat za problematické, protože uzavírání tzv. nepojmenovaných smluv je typickým projevem smluvní svobody a autonomie vůle, která je v soukromém právu běžně uplatňována. Současně se jedná o projev ústavně zakotvené zásady legální licence, která fyzickým osobám umožňuje jednat také způsobem, který zákon výslovně neupravuje, resp. nezakazuje.[8]

Lze však vycházet z jednoduché premisy, že není-li náhradní mateřství výslovně zakázáno, pak je dovoleno? Podle mého názoru nikoliv, a to z následujících důvodů. Každý právní vztah můžeme z doktrinárního hlediska chápat jako vzájemně provázané spojení třech prvků, a to subjektů, objektu

a obsahu.[9] Není pochyb o tom, že daný kontrakt je uzavírán mezi neplodným párem a náhradní matkou, protože je lze označit jako subjekty právního vztahu, jehož obsahem jsou vzájemná práva a povinnosti vztahující se ke sjednanému plnění či předmětu závazku. Jaké postavení má však dítě, které bude tímto způsobem počato, odnošeno, porozeno a předáno? Pochopitelně nemůže být subjektem, protože není stranou smlouvy a není ani objektivně schopno její obsah vlastním projevem vůle ovlivnit. Nezbyvá tedy než dospět k závěru, že se stává jejím objektem.[10]

Jaké to může mít právní následky? Předně nelze odhlédnout od toho, že hovoříme o člověku jako bytosti nadané rozumem, a to bez ohledu na to, zda jí v počátku biologického vývoje považujeme současně za osobu a nositele práv.[11] Postup spočívající ve zvěčňování lidského života je totiž zásahem do široce pojímané a ústavně deklarované nedotknutelnosti lidské důstojnosti, založené na všeobecném zákazu instrumentalizace.[12]

Kromě toho lze nicméně zpochybňovat zákonnost smluv o náhradním mateřství rovněž s odkazem na konkrétní ustanovení právních předpisů. Pokud se nejprve zaměříme na oblast soukromoprávní metody regulace, je nutné vyjít z toho, že podle § 1 odst. 2 NOZ nelze uzavírat smlouvy, které jsou v rozporu s dobrými mravy, veřejným pořádkem nebo právem týkajícím se postavení osob, a to včetně práva na ochranu osobnosti. V opačném případě jsou takové smlouvy absolutně neplatné, resp. nevyvolávají od počátku žádné právní účinky (§ 588 NOZ).

U náhradního mateřství můžeme uvažovat o naplnění minimálně dvou z výše uvedených kategorií zakázaných ujednání. První z nich je potenciální rozpor s dobrými mravy, neboť není pochyb o tom, že náhradní mateřství je v současném eticko-právním diskurzu hodnoceno různým způsobem. Na druhou stranu nelze opomenout, že dobré mravy jsou neurčitým pojmem, což učinění jednoznačného závěru o právní nepřipustnosti náhradního mateřství v tomto ohledu neumožňuje.

Jiná situace ovšem nastává ve vztahu k případnému porušení práv týkajících se postavení osob, a to v kontextu uplatnění právní fikce narození nascitura podle § 25 NOZ, v důsledku čehož se na něj od početí podmíněně hledí jako na nositele právní osobnosti. Jinými slovy, již počaté, byť doposud nenarozené dítě, je v rovině soukromého práva považováno za osobu a nositele práv, a to jak majetkové, tak osobní povahy. Pokud nenarozené dítě vystupuje jako předmět smlouvy o náhradním mateřství, jedná se tak nejen o porušení všeobecného zákazu instrumentalizace člověka, ale také o zásah do subjektivního práva na ochranu osobnosti ve smyslu § 81 NOZ. Ačkoliv je těžko představitelné, že by takto počaté dítě ochranu svého práva soudně uplatnilo, nic to nemění na tom, že obdobná smluvní ujednání jsou ze své podstaty v rozporu s kogentní právní úpravou, což je činí od počátku neplatnými.[13]

Ačkoliv jsem o výše uvedeném výkladu přesvědčen, nemá za současného přístupu zákonodárce mnoho praktických dopadů. Jelikož nejsou smlouvy o náhradním mateřství právně vymahatelné, nebude mít jejich neplatnost žádný vliv na to, zda bude dítě neplodným párem nakonec osvojeno či nikoliv. To se samozřejmě týká výhradně případů, kdy náhradní matka své služby poskytuje čistě z altruistických důvodů. Pokud by se naopak jednalo o komerční formu náhradního mateřství, kdy je za odnošení dítěte poskytováno finanční či jiné protiplnění, lze uvažovat o naplnění skutkové podstaty trestného činu svěřením dítěte do moci jiného podle § 169 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TZ“), podle kterého platí, že: *„Kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce nebo pro jiný obdobný účel, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti.“*

Ačkoliv je obecně problematické stanovit hranici mezi odměnou náhradní matky a zákonem přípustnou úhradou nákladů spojených s těhotenstvím a porodem[14], lze při spolehlivém prokázání naplnění znaků dané skutkové podstaty uvažovat nejen o možném postihu náhradní matky jako pachatele, ale také dalších osob, které jí ve formě účastenství spáchání trestného činu umožnily.[15]

Závěrem lze proto uvést, že často deklarovaná legálnost institutu náhradního mateřství, jakožto jednoho z krajních způsobů řešení neplodnosti, je značně zjednodušována. Až případné legislativní zpřesnění či právní praxe ukáže, jak bude zejména ke komerčnímu náhradnímu mateřství přistupováno. Bez ohledu na výše uvedené úvahy jsem však toho názoru, že další vývoj bude navzdory etickým a právním problémům směřovat spíše ke stále větší liberalizaci daného institutu, což nemusí vylučovat ani dekriminizaci jeho úplatné formy, která ostatně není ani v současné době ze strany orgánů činných v trestním řízení hojně postihována.

JUDr. Bc. Jakub Valc, Ph.D.

Právnická fakulta Masarykovy university, Krajský soud v Brně

[1] Náhradní mateřství [online]. IVF Zlín [cit. 14. 11. 2020].; Náhradní (surogátní) mateřství [online]. Reprofit [cit. 16. 11. 2020].; Surogátní mateřství [online]. ReproGenesis [cit. 14. 11. 2020].

[2] Srov. např. Náhradní mateřství - zkušenosti [online]. eMimino.cz [cit. 14. 11. 2020]. Chcete být náhradní matkou? Co musíte splňovat? [online]. maminka.cz [cit. 14. 11. 2020].

[3] Konkrétně je v této souvislosti odkazováno na důvodovou zprávu k NOZ, ve které je ve vztahu k dané právní úpravě uvedeno, že: „Vztahy mezi ženou, která poskytla své zárodečné buňky (biologickou matkou) a dítětem, mohou být upraveny cestou osvojení. Zahraniční zkušenosti i dosavadní zkušenosti v České republice svědčí o tom, že největší zájem o náhradní mateřství bude mezi ženami, které jsou si navzájem příbuzné.“ Viz Důvodová zpráva k vládnímu návrhu č. 362 na vydání zákona: občanský zákoník [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, s. 749 [cit. 14. 11. 2020].

[4] Se stejným přístupem se setkáme také v řadě dalších evropských států. Viz GRUENBAUM, Daniel. Foreign Surrogate Motherhood: mater semper certa erat. *The American Journal of Comparative Law*. 2012, vol 60, no. 2, s. 486-487.

[5] Otcem bude typicky muž z neplodného páru, který dal k umělému oplodnění souhlas, jak předvídá vyvratitelná domněnka otcovství zakotvená v § 778 NOZ. Vyloučit samozřejmě nelze ani učinění souhlasného prohlášení náhradní matky a daného muže, a to ještě před narozením dítěte (§ 779 NOZ). U ženy z neplodného páru naopak nelze uvažovat o jiné právní cestě, než adopci dítěte. Není tedy možné připustit žalobu na popření mateřství z důvodu existence smlouvy o náhradním mateřství či genetických vazeb k dítěti, jak ostatně zákonodárce v důvodové zprávě k NOZ výslovně upřesnil. Viz Důvodová zpráva k vládnímu návrhu č. 362 na vydání zákona: občanský zákoník [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, s. 742 [cit. 16. 11. 2020].

[6] Kromě právní úpravy liberálních států umožňujících dokonce komerční formu náhradního mateřství (např. Kalifornie či Ukrajina) můžeme poukázat na právní regulaci ve Velké Británii, která zakotvuje tzv. institut parental order. Blíže viz ALGHRANI, Amel; GRIFFITHS, Danielle. The regulation of surrogacy in the United Kingdom: the case for reform. *Child and Family Law Quarterly* [online]. Vol. 29, No. 2, s. 165-186 [cit. 16. 11. 2020].

[7] Srov. § 794 a násl. NOZ.

[8] Viz čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (ústavní zákon č. [2/1993](#) Sb.) a čl. 2 odst. 4 Ústavy České republiky (ústavní zákon č. [1/1993](#) Sb.).

[9] GERLOCH, Aleš. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 166-170.

[10] VALC, Jakub. Právo na život a biomedicína. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, 300 s.

[11] V tomto směru lze rozlišovat různé přístupy k pojetí rozsahu a charakteru ochrany člověka během prenatálního vývoje. Jejich analýza a komparace však není záměrem tohoto příspěvku. Blíže k této otázce viz Tamtéž.

[12] Význam lidské důstojnosti jako základní a nedotknutelné hodnoty náležící všem lidským bytostem ostatně Ústavní soud České republiky zdůraznil v řadě svých rozhodnutí, a to včetně nálezu ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09: „Otázky lidské důstojnosti jsou v tomto pojetí chápány jako součást kvality člověka, součást jeho lidství...Tyto úvahy stvrzuje preambule Ústavy ČR, která deklaruje lidskou důstojnost za nedotknutelnou hodnotu, stojící v základu ústavního pořádku ČR...S člověkem nelze manipulovat jako s věcí. Jinými slovy, v žádném aplikačním postupu, ani v žádném individuálním či v normativním aktu veřejné moci, nesmí být obsaženo nic, co by porušovalo základní práva vyložená v hranicích lidské důstojnosti.“

[13] VALC, Právo na život a biomedicína, op. cit.

[14] V zásadě lze odkázat na obecnou právní úpravu výživného a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce ze strany otce dítěte, a to již během těhotenství (§ 920 NOZ). Pod uvedenou kategorii lze zařadit materiální podporu různého charakteru. Povaha daného plnění bude spolu s jeho rozsahem pak nejspíše rozhodujícím kritériem při hodnocení požadavku přiměřenosti, resp. dodržení zákazu odměny za odnošení dítěte.

[15] Konkrétně lze podle povahy zapojení zvažovat účastenství ve všech zákonných formách (podle individuálních okolností případu), tedy ve formě organizátorství, návodu či pomoci (§ 24 TZ). Zdůrazňuji však, že by se muselo jednat o poskytování služeb náhradní matky za úplatu, neboť jen v tomto případě lze za současné právní úpravy uvažovat o spáchání trestného činu.

© EPRAVO.CZ - Sběrka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Nový zákon o veřejných dražbách, aukce a obálkové metody](#)
- [Pohled přes hranice - natáčení pornografických klipů jako důvod výpovědi z nájmu bytu](#)
- [Nařízení EU o umělé inteligenci a jeho dopady na využití jazykových modelů v advokátní praxi](#)

- [Revize zájezdové směrnice: co přináší, co hrozilo a co to znamená pro praxi](#)
- [Kupní smlouva o převodu nemovitosti bez uvedení výše kupní ceny](#)
- [Druhá „tlačítková novela“: povinné tlačítko pro odstoupení od smlouvy](#)
- [Souhlas s veřejným užíváním pozemku jako překážka nároku na bezdůvodné obohacení – nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2541/25](#)
- [Kupní smlouva bez přesného určení kupní ceny](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 36.: Doložka o mlčenlivosti](#)
- [Detekce podezřelého obchodu v kontextu hazardních her](#)
- [AI omnibus](#)